

О. Я. Прохоренко,
кандидат наук з державного управління, доцент кафедри державного управління і менеджменту, Національна академія державного управління при Президентіві України
О. О. Гринчак,
здобувач, Національна академія державного управління при Президентіві України

ПАТРІОТИЗМ — РЕАЛЬНА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ В УКРАЇНІ

У статті вивчаються основні напрями впливу патріотичного світогляду на розвиток антикорупційної свідомості серед суспільних верств і державних службовців в умовах сучасного розвитку демократичних цінностей в Україні.

In the article the basic sending of influence of patriotic world view is studied to development of anticorruption consciousness among society and civil servants in the conditions of modern development of democratic values in Ukraine.

Ключові слова: патріотизм, корупція, державна служба, економіка, право.
Key words: patriotism, corruption, government service, economy, right.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Розвиток патріотичних цінностей у сучасному українському суспільстві виступає детермінантою подолання багатьох політичних, соціально-економічних та культурно-національних проблем, серед яких корупція є однією з основних. Патріотизм забезпечує консолідацію національних інтересів, підвищення значущості державно-правових цінностей і переваг консолідованого патріотичного суспільства. Все це запобігає розвитку правового нігілізму, котрий лежить у основі поширення корупційних явищ в Україні. Саме тому важливою і актуальною науковою проблемою виступає пошук шляхів розвитку патріотичних цінностей у суспільстві в цілому і серед державних службовців, зокрема у сучасних умовах розвитку державного управління.

СТУПІНЬ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

Дана наукова проблема досліджується такими вченими, як І.В. Ангелко, М. Ю. Бездольний, В.В. Говоруха, О.І. Калашников, І.Л. Машковська, Е.С. Молдован, О.П. Якубовський та багатьма іншими. Проте недостатньо уваги названими та іншими дослідниками приділено вивченню саме проблемам патріотичного антикорупційного світогляду серед суспільства та державних службовців.

МЕТА І ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Метою і завданням даної статті виступає аналіз основних напрямів впливу патріотичного світогляду на розвиток антикорупційної свідомості серед суспільних верств і державних службовців в умовах сучасного розвитку демократичних цінностей в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Як відомо, патріотизм являє собою поняття, котре характеризує ставлення громадянина до своєї держави. У деяких словниках поняття "патріотизм" розглядається як політичний, моральний, суспільний принцип [1; 2; 3]. У різних словниках та енциклопедичних виданнях у визначенні патріотизму можна виділити певні ключові слова. Зокрема, це: любов, готовність, відданість, пріоритетність інтересів Батьківщини або їх поєднання. Науковці визначають, що патріотизм — це не тільки

почуття любові і природна прихильність, але й моральний обов'язок. Патріотизм — це зацікавлене ставлення до Вітчизни [4, с. 97; 5].

Патріотизм завжди був і залишається великим і могутнім стимулом для творчих здобутків кожного громадянина державницького мислення, а, тим більше, державного службовця — якщо йому не байдужа доля України, якщо він мріє про здійснення в ній справжніх національних ідеалів. В умовах сьогодення негативного зовнішнього інформаційно-психологічного тиску на індивідуальну та масову свідомість громадян України у глибині душі вітчизняні державні службовці у більшості своїй розуміють, чому треба посилити патріотичну складову при організації діяльності органів влади, так само, як необхідно посилити боротьбу на викорінення корупції, рівень якої в країні не знижується, а навпаки, щороку зростає [6].

Однак, корупція за ефектом ланцюгової реакції породжує цілий спектр інших системних проблем: провокує правовий нігілізм і знижує ефективність регуляторного впливу на поведінку суб'єктів відносин регуляторних актів; породжує некеровану й латентну монополізацію ринку й підриває правові основи вільної, добросовісної конкуренції; призводить до перекосів у оптимальному поєднанні методів адміністративного регулювання й ринкового саморегулювання на всіх рівнях влади та управління. Корупція дає змогу учасникам корупційних відносин лише ситуативно обходити серйозні проблеми, досягаючи тимчасової стабільності, але не розв'язувати їх; вона, навпаки, стимулює економічну зацікавленість органів влади у збереженні адміністративних і регуляторних бар'єрів, породжує інституційно-структурну нестабільність системи господарювання, закритість широкого доступу суб'єктів відносин до суспільних благ — правових умов, можливостей, ресурсів — та неефективне використання людського, ресурсного й інтелектуального капіталу [7].

Основними причинами розвитку корупції в Україні є:

- відсутність стабільного та збалансованого законодавства;
- правовий нігілізм з боку влади та населення (правовий нігілізм — це антипод правової культури, ранній

прояв правового безкультур'я, ігнорування права, юридичних норм, правових цінностей, зневажливе ставлення до правових принципів. Він є причиною правопорушення, кримінальних зловживань);

— недосконалість, складність та відсутність системи обліку та звітності;

— нестабільність податкової політики, потужний податковий тиск, антагоністичний з інтересами переважної кількості фізичних та юридичних осіб, які існують у межах законодавчого поля;

— відсутність інвестиційної альтернативи тіншовим капіталом;

— безконтрольне зростання кількості корумпованих, кримінальних структур, безкарність їх діяльності, пасивна згода держави на легалізацію кримінальних авторитетів;

— українська приватизація, яка відбувалася неофіційно та напівлегально;

— незахищеність громадян і підприємств від посягань;

— адміністративні бар'єри;

— втрата історичних традицій, моральних норм, які лежать в основі поваги до приватної власності, кодексу підприємницької честі [8; 9].

Без сумніву, соціально-економічним й соціально-психологічним підґрунтям збереження і розширення корупції є низький рівень самоорганізації громадян, відсутність скоординованих і організованих на правових засадах процедур лобювання громадських інтересів в органах влади. Звичайно, за таких умов важко говорити про інтеграцію України до світового співтовариства, про розвиток громадянського суспільства, про патріотизм до своєї Батьківщини [9, с. 173].

Тому цілком природною виглядає потреба разом із соціально-економічними, правовими, організаційно-управлінськими, каральними, превентивними тощо напрямками боротьби з корупцією на державній службі використовувати заходи, характер яких визначався б патріотичним морально-ідеологічним спрямуванням. Сутність патріотичних морально-ідеологічних антикорупційних заходів, принципи їх формування та реалізації, мета, завдання, механізми та очікувані результати використання повинні визначатися концептуальним документом. Прийняття та застосування Концепції реалізації патріотичних морально-ідеологічних антикорупційних заходів (далі — Концепція) створило б усі передумови для повноцінного формування морально-ідеологічного механізму боротьби з корупцією, визначило б інструментарій протидії корупції шляхом зміцнення морального стану українського суспільства в цілому та його окремих структур, визначення національної ідеї та загальнодержавної ідеології, духовного відродження та культурного збагачення народу, самосвідомлення та консолідації нації [10].

Ефективне впровадження в життя Концепції реалізації морально-ідеологічних антикорупційних заходів можливе за умов збалансованої діяльності та взаємодії владних інституцій усіх рівнів, відповідальності за досягнуті результати, залучення громадянського суспільства, цілеспрямованості та охоплення концептуальними заходами всіх категорій громадян, відповідності морально-ідеологічних заходів основним пріоритетам державної антикорупційної політики та заходам іншого характеру, спрямованим на запобігання та протидію корупції [10].

Національна самосвідомість об'єктивно споріднена з націоналізмом і частково знаходить у ньому своє втілення. Щонайменше можна стверджувати: розвиток національної самосвідомості недосяжний без певних форм націоналізму, які виступають необхідною умовою державотворчих змагань етнічної нації, перетворення її в націю повномасштабну і, врешті-решт, успішного довершення процесу її самовизначення [11, с. 181].

Без сумніву — в націю політичну, європейську, су-

часну, багатонаціональну, за умови поділу прагнень титульної нації представниками національних меншин. Мова як особлива знакова система виконує подвійну функцію: з одного боку, як засіб комунікативної поведінки, котра сприяє досягненню узгодженості в поведінці людей, а з іншого — як втілення культурно-історичного досвіду, унікальне надбання народу країни, засіб самоідентифікації громадянина із суспільством, в якому він живе. Визначення терміна "державна мова" подано в "Коментарі до Конституції України": "Державною мовою прийнято називати визнану Конституцією або законом основну мову держави, обов'язкову для використання в законодавстві, офіційному діловодстві, судочинстві, навчанні тощо [6]".

Добре відомо, що державна служба як суспільне явище є своєрідною формою відображення суспільних зв'язків і відносин, показник ступеня гуманності, людяності, існуючих у суспільстві порядків. При цьому саме державна мова виступає соціально-психологічним фактором, який сприяє духовному і соціально-політичному єднанню людей. Незнання громадянами мови країни, в якій вони живуть, якщо такі випадки розповсюджені, є дестабілізуючим фактором. І навпаки, використання державної мови як символічної системи робить мовців учасниками певної "угоди". Таким чином досягається єдність народів, що населяють країну, формується комплекс соціальних почуттів, до числа яких входять, наприклад, патріотизм, солідарність тощо. Це питання державної ваги, тісно пов'язане з такими поняттями, як громадянська ідентичність, культурна цілісність тощо. Це також питання національної безпеки, соціальної стабільності й інтелектуальної розвиненості країни. Державна мова — це обличчя держави, її символ, такий же як і прапор, герб, гімн. Вона покликана не розділяти, а об'єднувати громадян країни. Отже, особливе місце серед соціопсихолінгвістичних факторів, які впливають на рівень корупції й професійну мобільність державних службовців, посідає негативна мовна ситуація, що склалася в українському суспільстві у сфері державного управління [6].

Патріотизм, безумовно, має ще одну дуже важливу ознаку. Він містить як обов'язкову складову і своєрідний підмуок загальні гуманістичні цінності, принайміні в межах історично визначеного місця і часу. Без цього патріотизм вироджується у фетишизований, лубочний ура-патріотизм, прийнятний лише для вжитку в межах досягнення формальних, меркантильних цілей [12, с. 289].

Морально-ідеологічні заходи антикорупційного спрямування повинні реалізовуватися з урахуванням таких основоположних принципів:

- 1) законності;
- 2) гласності та прозорості;
- 3) всеохопності;
- 4) перманентності;
- 5) цілеспрямованості;
- 6) залучення громадськості до процесу реалізації морально-ідеологічних антикорупційних заходів;
- 7) дотримання векторів консолідації українського суспільства та євроінтеграції держави;
- 8) патріотизму та детермінації національних інтересів;
- 9) відповідності пріоритетним напрямкам державних антикорупційних заходів. Механізмами забезпечення реалізації концептуальних заходів у практичній площині є такі:

1) політичний — наявність політичної волі до подолання корупції усіма можливими демократичними заходами, в тому числі морально-ідеологічними; формування та реалізація чіткої державної антикорупційної політики; об'єднання та компромісна співпраця щодо питання подолання корупції усіх політичних сил;

2) економічний — обов'язкове врахування щорічних видатків на фінансування заходів, передбачених Кон-

цепцією, із державного бюджету та місцевих бюджетів; залучення коштів від вітчизняних та міжнародних донорських громадських організацій шляхом підготовки проектів, спрямованих на реалізацію заходів, указаних у Концепції;

3) нормативно-правовий — підготовка та прийняття Верховною Радою України, центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в межах їх компетенції нормативно-правових актів антикорупційного характеру і таких, мета і зміст яких співзвучні з концептуальними;

4) організаційний — Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України формують законодавче та нормативно-правове забезпечення реалізації заходів, передбачених Концепцією; центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень забезпечують виконання законодавчих та нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію концептуальних морально-ідеологічних антикорупційних заходів; інші органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують досягнення тактичних цілей (пріоритетних завдань) Концепції;

5) кадровий — залучення до реалізації Концепції фахівців у сферах юриспруденції, педагогіки, психології, соціології, PR-технологій, маркетингу, політології, державного управління та місцевого самоврядування тощо.

Запорукою успіху досягнення результатів застосування морально-ідеологічних заходів у процесі боротьби з корупцією є поточний та підсумковий двосторонній — державний та громадський — контроль. Він повинен здійснюватися на засадах:

— верховенства права, яким визначається підпорядкування усіх контролюючих дій, які реалізовуватимуться чи з боку держави, чи з боку громадськості, нормам права та закону. Підґрунтям для здійснення контролю мають бути Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані нашою державою, вітчизняні законодавчі та нормативно-правові акти;

— взаємодії влади та інститутів громадянського суспільства. Лише за умови того, що державна влада та громадянське суспільство об'єднують свої зусилля щодо запобігання та протидії корупції, контроль за застосуванням морально-ідеологічних антикорупційних заходів може бути ефективним. Державні та громадські інституції у прагненні контролювати процес використання морально-ідеологічних заходів подолання корупції зобов'язані усвідомлювати спільну мету та працювати заради її досягнення в одному напрямі;

— прозорості видатків із бюджетів усіх рівнів на реалізацію морально-ідеологічних антикорупційних заходів та відповідальності за їх цільове використання. Дотримання цього постулату передбачає формування бюджетів усіх рівнів з обов'язковим врахуванням видатків на здійснення морально-ідеологічних антикорупційних заходів. Формування цієї статті бюджету не повинно відбуватися за залишковим принципом, використання передбачених нею коштів має бути виключно цільовим, в іншому разі — передбачено відповідальність розпорядника коштів;

— відкритості та доступності інформації про реалізацію заходів та про діяльність суб'єктів, які їх реалізують. Це положення може бути втілене в життя шляхом постійного інформування громадськості через засоби масової інформації. Такий підхід сприятиме не лише дотриманню принципу прозорості й гласності в реалізації морально-ідеологічних антикорупційних заходів, а й формуванню підвалин громадянського суспільства. Крім того, постійне інформування громадян про перебіг реалізації заходів поступово вкарбує у суспільній свідомості їх актуальність та необхідність і забезпечить становлення уявлення кожного громадянина про його особисту причетність до змін, які відбуваються в державі [10].

Формування державно-управлінської еліти — непростий і довгий процес. Справжня елітарність, як і інтелігентність, втілює в собі досвід кількох поколінь, які займаються однією справою, зокрема державним управлінням, накопиченням та передачею перевірених часом знань, традицій від покоління до покоління державних службовців. Тому, з огляду на відсутність, з відомих причин, такого досвіду поколінь державних службовців, управлінська культура високого рівня стає надбанням принаймні тих управлінців, хто є насправді патріотом своєї держави [6].

ВИСНОВКИ

Таким чином, патріотизм є основою подолання соціально-економічних деструкцій у суспільстві, серед яких корупція займає одне з основних місць. Патріотичне виховання державних службовців повинно проводитися на стадії їх навчання, професійної підготовки та перепідготовки у процесі проходження державної служби. У концептуальних засадах патріотичного виховання державних службовців на шляху до подолання корупції ключове місце повинно бути відведене морально-етичним цінностям, котрі виховуються у рамках формування антикорупційного світогляду представників державного управління. Механізми виховання патріотичного антикорупційного світогляду серед державних службовців виступають перспективною науковою проблемою на сучасному етапі державотворення в Україні.

Література:

1. Педагогічний словник / За ред. Ярмаченка М.Д. — К.: Педагогічна думка, 2001. — 514 с.
2. Политология: Энциклопедический словарь / Общ. ред. и сост.: Ю.И. Аверьянов. — М., 1993. — 431 с.
3. Філософський словник / Ред. І.Т. Фролов. — М., 1986. — 358 с.
4. Мишаткина Т.В. Педагогическая этика: учеб. пособие / Серия "Высшее образование". — Ростов н/Д: Феникс; Мн.: ТетраСистемс, 2004. — 304 с.
5. Гарнійчук В. Поняття "патріотизм" у сучасній педагогічній теорії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/VKhNU/Nzkrp/2008_21/05.htm
6. Говоруха В.В. Патріотизм державного службовця України // Державне будівництво. — 2009. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2009-1/index.html>
7. Корупція в повсякденному житті суб'єктів підприємництва та роль громадських організацій у процесі її подолання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kyiv-obl.gov.ua/Docs/KBN-1.doc>
8. Варналій З. Деретулювання підприємницької діяльності як протидіючий чинник корупції [Електронний ресурс]. — Доступний з: <http://www.korupzia.org.ua/laws/zkpk2.htm>
9. Ангелко І.В. Корупція в Україні — явище закономірне // Науковий вісник НАГУ України. — 2008. — Вип. 18.9. — С. 171 — 174.
10. Молдован Е.С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf
11. Основи демократії: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів / [авт. кол.: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.]; за заг. ред. А. Колодій; МОН України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр.-канад. Проект "Демократична освіта", Ін-т вищої освіти. — К.: вид-во "Ай бі", 2002. — 684 с.
12. Калашников О.І. Патріотизм і формування громадянського суспільства / О. І. Калашников // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2006. — № 3(30). — С. 287—294.

Стаття надійшла до редакції 08.11.2011 р.